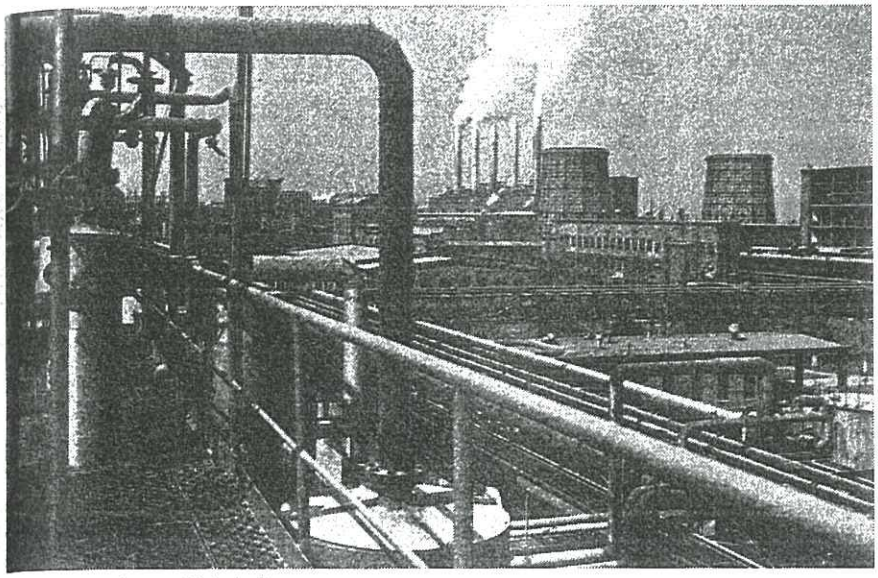
ZAJRC01-14 11

ENCYKLOPEDIA POWSZECHNA PWN

WYDANIE TRZECIE

3

diariusza; z jego osobą łączy się legenda o miłości do przyrodniej siostry, Anny (poemat symfoniczny M. Karłowicza *Stanisław i Anna Oświecimowie*).

Zakłady Chemiczne „Oświęcim"

OŚWIĘCIM, m. w woj. biel., w Kotlinie Oświęcimskiej, przy ujściu Soły i Przemszy do Wisły. W XII w. gród kasztelański w Małopolsce na szlaku z Rusi na Morawy i Śląsk; od końca XII w. należał do księstwa opol.-raciborskiego (oddany ok. 1179 przez Kazimierza II Sprawiedliwego), następnie w księstwie ciesz.; prawa miejskie w XIII w.; od początku istnienia księstwa → oświęcimskiego jego stolica, dzielił jego losy polit.; ważny ośr. w handlu (zwł. solą) Polski z Czechami i Śląskiem; na pocz. XX w. rozwój rzemiosła, początki przemysłu chem. i metal.; 1939 włączony do Rzeszy Niem.; 1940–45 na przedmieściu O. największy hitl. obóz koncentracyjny → Oświęcim-Brzezinka. W 1954 do O. włączono m.in. Dwory, części wsi Brzezinka i Monowice. — 45,5 tys. mieszk. (1983); Zakłady Chemiczne „Oświęcim", elektrownia, fabryka części do maszyn górn., zakłady naprawcze samochodów, walcownia metali nieżel., fermentownia tytoniu, wytwórnie elementów bud., części do wtryskarek, garbarnia; węzeł kolejowy; kościoły got.: parafialny (XIV w.?, przebudowany przed 1530 i w 2 poł. XVII w.) i podominikański (1 poł. XIV w., przebudowany w XIX, XIX/XX w.) z kaplicą got. Św. Jacka (dawny kapitularz klasztorny); ruiny got. zamku książąt oświęcimskich (2 poł. XIII, XIV w., przebudowany na pocz. XVI w., 1635, w XIX i XX w.).

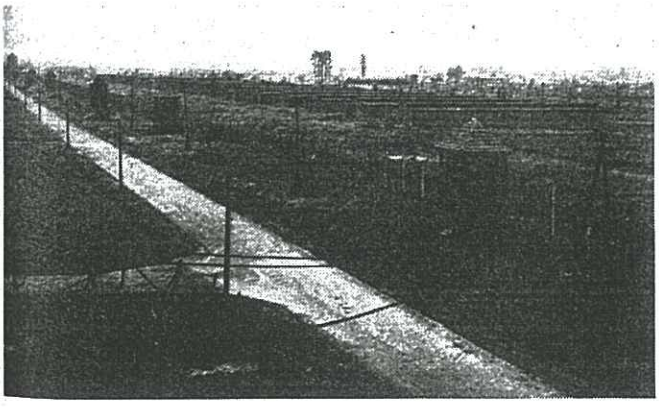
OŚWIĘCIM-BRZEZINKA, w latach 1940–45 największy hitl. obóz koncentracyjny i ośr. masowej zagłady (niem. Auschwitz-Birkenau), zał. na podstawie rozkazu Himmlera z 27 IV 1940; komendanci: R. Höss, A. Liebehenschel, R. Baer; od 14 VI 1940 przybywały transporty więźniów polit. — Polaków z przepełnionych więzień w → Generalnej Guberni, ze Śląska i Wielkopolski; po rozbudowie 1941 obejmował kompleks obozów: obóz macierzysty (Stammlager), obóz w Brzezince, obóz w Monowicach i ponad 40 podobozów; był miejscem zagłady ludzi — z Polski, Austrii, Belgii, Czechosłowacji, Danii, Francji, Grecji, Holandii, Jugosławii, Luksemburga, Niemiec, Norwegii, Rumunii, Węgier, Włoch, ZSRR, a także Hiszpanii, Szwajcarii, Turcji, W. Brytanii i Stanów Zjedn.; w szczególności O.-B. był miejscem masowego wyniszczenia pol. inteligencji, działaczy społ.-polit., członków organizacji konspiracyjnych, jeńców radz., ludności żyd. z wielu krajów i Cyganów. Więźniowie ginęli masowo wskutek niewolniczej pracy, głodu, nieludzkich warunków bytowania, bicia, tortur i egzekucji; wiosną 1942 przeprowadzono na jeńcach radz. i chorych więźniach pierwsze próby masowego uśmiercania za pomocą gazu (cyklon B). Zwłoki zamordowanych początkowo zakopywano, później palono w krematoriach i na stosach, w specjalnie wykopanych dołach; na więźniach dokonywano zbrodniczych eksperymentów pseudomedycznych. Ogółem w O.-B. zamordowano ok. 4 mln więźniów. Z niewolniczej pracy więźniów korzystały zakłady IG-Farben i innych niem. koncernów. Mimo warunków straszliwego terroru w obozie działała od 1940 pol., a od 1943 międzynar. tajna organizacja ruchu oporu; prowadzono pracę polit. wśród więźniów, organizowano samopomoc, ucieczki więźniów, utrzymywano kontakty z ruchem oporu poza obozem (PPR, PPS, AK, BCh), przygotowano plan działania na wypadek zbrojnego starcia więźniów z załogą obozu, przekazywano aliantom informacje o zbrodniach hitlerowskich. W I 1945 hitlerowcy ewakuowali obóz; podczas tzw. marszu śmierci zginęły tysiące więźniów; 27 I 1945 wojska radz. wyzwoliły obóz, w którym znajdowało się ponad 7 tys. więźniów, w tym kilkaset dzieci. Po wojnie liczni zbrodniarze hitl. z obozu w O.-B. byli sądzeni i skazani przez Najwyższy Trybunał Nar. w Polsce (1947–50 ok. 640 hitlerowców, kilkadziesiąt wyroków kary śmierci, w tym na R. Hössa); w 3 procesach (1963, 1966, 1967) we Frankfurcie nad Menem skazano 22 zbrodniarzy. W 1967 Rada Państwa PRL nadała ofiarom zamordowanym i zmarłym w obozie Krzyż Grunwaldu I klasy. Na mocy uchwały Sejmu PRL teren obozu został uznany za Pomnik Męczeństwa Narodu Pol. i Innych Narodów; mieści się tu Państw. Muzeum Oświęcim-Brzezinka; w IV 1967 na terenie Brzezinki odsłonięto *Międzynarodowy pomnik męczeństwa*.

OŚWIĘCIMSKA, KOTLINA, kotlina w obrębie tektonicznego obniżenia Pn. Podkarpacia, położona nad górną Wisłą, u jej spływu z Białą Sołą, Skawą, Pszczynką i Przemszą; dno kotliny leży na wys. ok. 230 m; na Wiśle zbiornik retencyjny — Jez. Goczałkowickie, utworzony w celu zasilania Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego w wodę; w okolicach Oświęcimia i Zatoru stawy rybne.

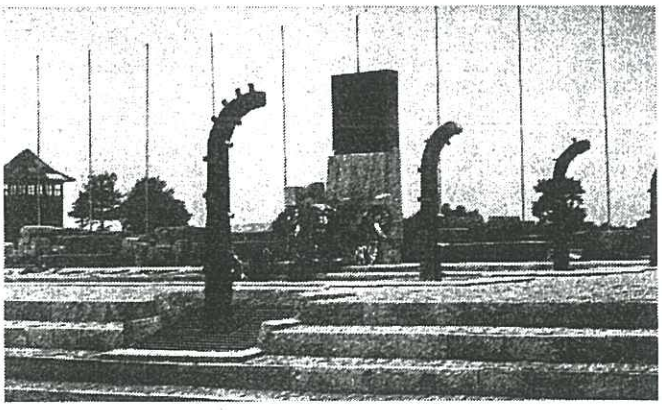
OŚWIĘCIMSKIE KSIĘSTWO, powstało 1313–17 w wyniku podziałów dzielnicowych Górnego Śląska; od 1327 lenno Czech; 1445 z k.o. wyodrębniło się księstwo → zatorskie; 1454–56 k.o. zostało opanowane, a 1457 wykupione przez Kazimierza IV Jagiellończyka od ks. oświęcimskiego Jana III; początkowo w unii personalnej z Polską; 1564 włączone do Korony; po I rozbiorze (1772) w granicach Austrii, która utworzyła z niego kraj koronny; na podstawie decyzji kongresu wiedeńskiego 1815 k.o. znalazło się w składzie Związku Niem.; od 1850 połączone z Galicją; 1918 ziemie te wróciły do Polski.

OŚWIN, jezioro zastoiskowe na Równinie Sępopolskiej, w woj. suwal., w pobliżu granicy z ZSRR; pow. 370 ha (w tym 8 wysp o pow. 10 ha), dł. 5,3 km, szer. 1,9 km, głęb. do 3,5 m; brzegi przeważnie zatorfione, często zabagnione; odwadniane do Łyny; wraz z przyległym terenem stanowi rezerwat przyrody Jez. Siedmiu Wysp (naturalne środowisko gniażdżenia się ptactwa wodnego i błotnego).

OŚ ZIEMI, prosta, wokół której Ziemia dokonuje obrotu w ciągu doby gwiazdowej; punkty, w których o.Z. przebija powierzchnię Ziemi, są nazywane biegunami geograficznymi.

Widok obecny obozu Oświęcim-Brzezinka

Pomnik ku czci zamordowanych w obozie Oświęcim-Brzezinka